

פְּדִיּוֹן הַבֵּן

א. הגדרת המושג

לאמו, שיצא ראשון מפתח רחמה של האשה, ולא היה וולד שיצא לפניו דרך רחמה של האשה; התינוק הוא זכר גמור; התינוק הוא בר-קיימא; התינוק איננו בן כהן או לוי, והוא בכור לאמו הישראלית, שאיננה כהנת או לווייה, ואף על פי שאינו בכור לאביו⁸.

בערך זה יידונו ענייני פדיון הבן הנוגעים לבעיות רפואיות בלבד.

ב. פרטי דינים

1. הבכור — דרכי לידתו

הגדרת רגע הלידה — נחלקו הפוסקים בעניין הגדרת רגע הלידה המדוייק⁹, ומחלוקתם העקרונית נוגעת גם לצורך

האב חייב לפדות את בנו הבכור מן הכהן בחמשה סלעים¹. פדיון בכור אדם היא מצות עשה מן התורה², וזו אחת מעשרים וארבע מתנות כהונה³. טעמים רבים נאמרו לעצם המצווה ולפרטי הלכותיה⁴. דיני פדיון הבן נתבארו באריכות בתלמוד⁵, ובפוסקים⁶, וכן התחברו מספר ספרים מיוחדים לנושא זה⁷.

תינוק החייב בפדיון הבן הוא דווקא מי שהתקיימו בו התנאים הבאים: התינוק שפטר את רחם האשה, היינו שהוא הבכור

הטעמים השונים בס' אוצר פדיון הבן, מבוא פי"א-פט"ו. [5] בכורות פ"ח. [6] רמב"ם בכורים פי"א; טוש"ע יו"ד סי' שה. [7] חלק מהחיבורים מיוסדים על שו"ע יו"ד סי' שה, כגון לקוטי פנחס; חידושי הלכות פדיון הבן, אברהם טיקטין, נד' בס' אוצר פדיון הבן, ח"ב. לאחרונה יצאו לאור שני ספרים המוקדשים במיוחד להלכות פדיון הבן — אוצר פדיון הבן, ב"ח; פדיון הבן כהלכתו. [8] וראה להלן בפרטי הדינים, בגדרים המדוייקים של תנאים אלו. [9] ראה באריכות בע' לדה הע' 177 ואילך.

[1] שמות יג יג; שם כב כט; שם לד יט-כ; במדבר יח טו-טז. וראה בהערה הבאה, שספרי מוני המצוות למדו מצות פדיון הבן מהפסוקים השונים, וראה בברית משה על הסמ"ג עשין קמד. בעניין משקל השקל לפדיון הבן — ראה השיטות השונות במאמרו של א.י. גרינפילד, תחומין, יו, תשנ"ז, עמ' 399. [2] סהמ"צ לרמב"ם מ"ע פ; רמב"ם בכורים יא א; סמ"ג עשין קמג-קמד; סמ"ק מ' רמג; יראים סי' קמ; חינוך מ' שצב; טוש"ע יו"ד שה א. [3] במדבר יח ח-כא; תוספתא חלה ב ח; ב"ק קי ב; חולין קלג ב. [4] ראה סיכום

קביעת פטר רחם¹⁰.

באבהותו לעניין פדיון הבן¹⁵.

לידה לאחר הזרעה מלאכותית והפריה חוץ-גופית – תינוק בכור לאם ישראלית, שנולד לאחר הזרעה מלאכותית, או לאחר הפריה חוץ-גופית – יש מי שכתב, שאביו חייב בפדיונו כרגיל ובברכה¹¹; ויש מי שכתב, שיעשו את פדיון הבן בלא ברכה, ועדיף שיעשה הפדיון בשליחות בית דין, שימנה את האיש לעשות בשם את הפדיון¹².

אם האם היא כהנת או לווייה, אף אם נזרעה שלא מבעלה, לא נתחללה, ופוטרת את בנה¹³.

אם לא ידוע מי האב, הבן עצמו חייב לפדות את עצמו כשיגדל, ועדיף שבית דין יפדוהו בקטנותו על ידי זיכוי¹⁴.

ספק עקרונות האיש – איש שנבדק ונאמר לו שאינו ראוי להוליד, ובא על אשתו ונולד בן בכור, אין מטילים ספק

לידה לאחר חיתוך הפות – אשה שהקשתה ללדת, והוצרכו הרופאים להרחיב את פתח הנרתיק במספרים¹⁶, מכל מקום הוולד נחשב כפטר רחם וחייב בפדיון¹⁷.

לידה במלקחיים – בכור אדם שהוציא אוהו מהרחם בעזרת מלקחיים, שהם מהווים חציצה בין ראש הוולד לבין רחם האם¹⁸ – יש אומרים, שהרי זה ספק בכור, ופטר מפדיון הבן, ואם רוצה להחמיר לפדותו, יפדנו בלא ברכה¹⁹. ולשיטה זו נחלקו הפוסקים בשיעור החציצה שבין הראש לרחם – יש אומרים, שאפילו אם רק מקצת הראש מכוסה, אין פודים אותו²⁰, יש אומרים שצריך שרוב הראש יהיה מכוסה²¹, ויש אומרים שדווקא אם כל הראש מכוסה הרי זה חציצה²²; יש אומרים, שגם אם חציצה בין הראש לרחם פוטרת מפדיון, מכל מקום חילוץ וולד בעזרת מלקחיים איננה

[10] ראה להלן. [11] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם ח"ד חאבהע"ז סי' א סק"ב. [12] שו"ת ציץ אליעזר חכ"ב סי' נה. [13] שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קעו. וראה עוד שו"ת ריב"א סי' קמח; שו"ת יהודה יעלה חו"ד סי' רסד; שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קצט. [14] שו"ת שבט הלוי שם; שו"ת משנה הלכות ח"ב סי' קלג; ילקוט יוסף שובע שמחות ח"ב סי' שה סע' כג. ואם נולד בהזרעה מלאכותית מגוי – ראה ע' הזרעה מלאכותית הע' 159. [15] שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קצט. [16] episiotomy. [17] זוכר הברית סי' ז סכ"ב; אות שלום סי' רסו סק"ח; שו"ת הר צבי חו"ד סי' רמח; ילקוט יוסף שובע שמחות ח"ב סי' שה סע' כא. [18] ראה להלן. [19] שו"ת

חלקת יואב מהדו"ק סי' כו; שו"ת אבני נזר חו"ד סי' שצא-שצד (אמנם ראה שבסי' שצג כתב שיפדה בברכה, ובסי' שצד כתב שיפדה בלא ברכה); שו"ת חלקת יעקב ח"א סי' מא; שו"ת שאילת משה חו"ד סי' לו. וראה עוד בעצי זית על פר' ויחי, בשם חותנו בעל כלי חמדה. טעמם – יש לדמות בכור אדם לבכור בהמה, ובבכור בהמה חציצה של רוב הראש עושה אותו ספק בכור (ראה חולין ע א; רמב"ם בכורות ד יז; רא"ש בכורות ט ב; טור יו"ד סי' שטו). [20] שו"ת חלקת יואב, שם. וראה בשו"ת אגרות משה חו"ד ח"ג סי' צו(ז). [21] שו"ת אבני נזר שם. וראה גם בשו"ת חבצלת השרון מהדו"ת סי' נו. [22] בשו"ת לבושי מרדכי מהדו"ת חו"ד סי' קל.

בגדר חציצה פוסלת בגלל טעמים אחדים: והבכור הזה חייב בפדיון ובברכה²⁷.

לידה עם שולפן ריק – תינוק שהוציאוהו מרחם אמו בעזרת שולפן-ריק²⁸, חייבים לפדותו כרגיל ובברכה²⁹.

סיוע ללידה – תינוק שהרופא הכניס ידו לנרתיק והוציאו, חייב בפדיון³⁰.

לידה בניתוח קיסרי – וולד שיצא דרך הדופן, היינו שנולד בניתוח קיסרי³¹, פטור מפדיון, שאין זה פטר רחם, וגם הבא אחריו פטור מפדיון³²; והוא-הדין באשה שמתה בלידתה, והוציאו הוולד לאחר

כיוון שהדבר נעשה מחמת סכנה לאשה, אין היא מקפדת²³, או שחילוף וולד בדרך כזו נחשב כדרך הולדה, ולכן אינו חוצץ²⁴, או שחיוב בפדיון הוא גם ביציאת כל הגוף, והמלקחיים אינם חוצצים שם²⁵; ויש מי שכתב, שבבכור אדם אין כלל דין חציצה, ולכן חייב בכל מקרה בפדיון הבן²⁶.

אכן, בזמננו חילוף התינוק במלקחיים נעשה כשהוולד נמצא בנרתיק, ולפיכך אין כלל חציצה בין ראשו לבין הרחם או צוואר הרחם, אלא בין ראשו לבין הנרתיק, וממילא לא שייך בזה עניין חציצה,

אפרים חיו"ד סי' מד; שו"ת ויצבור יוסף סי' מח אות ו; שערים המצויינים בהלכה סי' קסד סק"ב; שו"ת דברי יששכר (בענין) סי' קיא; זוכר הברית סי' כח סק"ה; שו"ת קנה בושם סי' קיז; שו"ת יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' כו. וראה עוד בשו"ת בית נאמן (עלברג) סי' יב אות טב; תשובות והנהגות חיו"ד סי' תרסה, בשם הגרי"ז מבריסק – שהורו לפדות תינוק כזה בברכה מטעמים שונים. אמנם בשו"ת מהר"י שטייף סי' ט, ובתשובות והנהגות שם, בשם הגרי"פ עפשטיין, ובסידור חזון עובדיה, עמ' 637, כתבו לפדות בלא ברכה. וראה עוד בשאלת הפדיון לאחר לידה במלקחיים – שו"ת כוכבי יצחק ח"ג סי' נד; שו"ת חבלים בנעימים ח"ה סי' כ; שו"ת דברי ישראל ח"א סי' ג אות ט; שו"ת בית אב חמישאה סי' שכט-של. וראה עוד באריכות בשאלה זו במאמרו של הרב פ. זביחי, בס' עטרת שלמה, עמ' קלח ואילך. [28] vacuum extraction. [29] סי' אוצר פדיון הבן, פ"א הע' מו, בשם מורי הוראה בזמנינו; סי' פדיון הבן כהלכתו פ"ב סכ"ג, ובהע' 56 שם; ילקוט יוסף ובע שמחות ח"ב סי' שה סע' כב. [30] שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ד סי' ט. [31] ראה בע' לדה הע' 493. [32] בכורות מז ב, מחלוקת; רמב"ם בכורים יא טז, ונחלות ב

[23] שו"ת מהר"ש ענגיל ח"ד סי' ט. וראה בלקוטי פנחס סק"ז, מה שפקפק בסברא זו. [24] שו"ת לבושי מרדכי שם. [25] שו"ת מהר"שם ח"ג במפתחות לחח"מ בסוף. וראה בשו"ת חלקת יואב שם, שדחה סברא זו. [26] שו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סי' קכה. וראה שם, בטעמי הדבר. וראה בשו"ת לבושי מרדכי שם, ובשו"ת חבצלת השרון מהדו"ת סי' נו, שכבר קדמוהו בסברא זו. אמנם ראה בשו"ת אגרות משה חיו"ד ח"ג סי' צו(ז), שכתב בדין וולד בכור שהוציאוהו מהרחם בעזרת כלי – אם הכלי חצץ בין הרחם לבין כל הראש, או רוב הראש, או אפילו רוב הראש מצד אחד, הרי זה ספק בכור, ולכאורה צ"ע. ואולי בתשובה שבסי' צו מדבר הגרי"מ פיינשטיין בכבור בהמה, ובתשובה בסי' קכה הוא מדבר בכבור אדם, וי"ל. וראה עוד באנציקלופדיה תלמודית, כרך יז, ע' חציצה, עמ' קכח-קל. וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות ח"א סי' תרסה. וראה שם, שהביא בשם הגאון מבריסק והגאון מטשעבין שצידדו שאין חציצה בלידת מלקחיים לענין פדיון הבן. [27] שו"ת צפנת פענח ח"א סי' ז; שו"ת מהר"ש ענגיל שם; שו"ת לבושי מרדכי שם; שו"ת שרידי אש ח"ב סי' קיד; שו"ת דובב מישרים ח"ב סי' לב; שו"ת חמדת

מותה, דינו כיוצא דופן, ופטור מפדיון³³. ואף אם התחיל לצאת בפתח הרחם, ועקב סיבוכים הוצרכו להוציאו בניתוח קיסרי, אם לא יצא בשיעור הנחשב כילוד³⁴, הרי זה פטור מפדיון הבן³⁵.

אם לא הבריא גם ביום שלושים ואחד לחייו, יש לפדותו בזמנו, ויעשו המילה כאשר יבריא, ואין להשהות את הפדיון עד שיהיה ראוי למילה, שאין הפדיון תלוי במצות המילה, ומצווה הבאה לידך אל תחמיצנה³⁹.

אפילו אם נדחה פדיון הבן מזמנו, כגון שחל יום שלושים ואחד בשבת ונדחה ליום ראשון, יש לקיים מצות פדיון הבן כשאפשר, ולא להמתין עד שיבריא וימול⁴⁰.

תינוק שנמצא באינקובטור — יש לפדותו שם בזמנו ובברכה⁴¹.

2. הבכור — מחלות, מומים ומוות

חולה ביום הפדיון — בכור שחלה בתוך שלושים יום מהלידה, וביום שלושים ואחד הוא עדיין חולה, ואפילו הוא חולה מסוכן, חייב בפדיון הבן בזמנו, ואין ממתינים עד שיצא מכלל סכנה³⁶. ואם אי אפשר להביאו בפני עשרה לטקס הפדיון בגלל מחלתו, ילך האב לבדו אצל העשרה, ויפדה את בנו³⁷.

מילה ופדיון לעניין קדימות — תינוק בכור שחלה, ולכן נדחתה מילתו, והבריא

מהדו"ג סי' קע; שו"ת יהודה יעלה חיו"ד סי' רמד, וסי' רסז; שו"ת פני מבין חיו"ד סי' קכג; שו"ת זרע אמת ח"ג סי' קמט; בית לחם יהודה יו"ד סי' שה סק"ה; שו"ת נהרי אפרסמון חיו"ד סי' סא; שו"ת קב חיים סי' נו; שו"ת יד אליהו סי' נד; כלי חמדה עה"ת פר' במדבר ד"ה ע"ד; שו"ת ישכיל עבדי ח"ה חיו"ד סי' כז אות ז; שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כה; שו"ת משברי ים לאאמור"ר סי' נד. אמנם בס' חמודי דניאל סי' שה ס"ל הסיק, שתמיד יש להקדים מילה, ולכן יש להמתין עד שיבריא, ואז ימולו אותו, ורק אחר כך יפדוהו; וכן בס' יוסף אומץ, דיני פדיון הבן, הביא שחכמי פרנקפורט בזמנו הכריעו להמתין עם הפדיון עד לאחר המילה, שהיתה יותר מחדשיים אחר הלידה, וכן כתב בשו"ת שושנת בנימין ח"א סי' כח, בשם רבני גירבא. [40] שו"ת אבן יקרה מהדו"ג סי' קע; ברית אבות סי' ט אות טז. [41] שו"ת חלקת יעקב ח"ג סי' קט; שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סי' כח סוסק"ח; שו"ת באר משה ח"א סי' סד; שו"ת באר שרים

יא; טושו"ע יו"ד שה כד. [33] סי' פדיון הבן כהלכתו, פ"ב הע' 41. [34] ראה לעיל הע' 10-9. [35] שו"ת עטרת משה חיו"ד ח"ב סי' ריט אות ב; שו"ת חשב האפור ח"ב סי' קנ. [36] שו"ת טוטו"ד מהדו"ג ח"ב סי' קכט. [37] סדר פדיון הבן למהרי"ל. [38] שו"ת מהראנ"ח סי' עט; ש"ך יו"ד סי' שה סקי"ב; ברכ"י יו"ד סי' רסב ס"ב; חכמת אדם קנ י. וראה עוד בשו"ת חת"ס חיו"ד סי' ש; שו"ת בית אפרים חאו"ח סי' סב; שו"ת פני מבין חיו"ד סי' רכג; שו"ת דברי מלכיאל ח"א סי' יז אות לב ואילך; שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כה. [39] שו"ת ב"ח החדשות סי' ג; שו"ת דבר שמואל סוסי' קצב; פחד יצחק, ע' מילה קודמת; שו"ת צמח צדק (קרוכמל) סי' קכח; שו"ת חיים שאל ח"א סי' לא, ובשוריי ברכה יו"ד סי' רסב ס"ב; שו"ת פרי השדה ח"ב סי' מג; שו"ת שיבת ציון סי' נד; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' ש; מגדל עוז ברכות הורי פלג ג אות טז; שו"ת טוטו"ד מהדו"ג ח"ב סי' קלד; עיקרי הר"ט סי' לג אות ח; שו"ת אבן יקרה

יש מי שכתבו, שהיינו דווקא בתינוק שכלו לו חודשיו, אף על פי שהוא חולה, אבל תינוק פג שנולד קודם זמנו ונמצא באינקובטור, יש להמתין ולפדותו בברכה רק אחרי שיצא מהאינקובטור, כי זה גמר עיבורו, וצריך להמתין שלושים יום אחר צאתו מהאינקובטור ואז לפדותו⁴².

תינוק שהוא טריפה⁴⁸ – אם נעשה טריפה לאחר שלושים יום, הרי הוא חייב בפדיון; ואם נעשה טריפה בתוך שלושים יום, הרי הוא פטור מפדיון הבן⁴⁹.

שלא בפניו – אב שהניח את תינוקו כשהוא חולה, יכול לפדותו שלא בפניו בחזקת שהוא חי⁴³.

עוד יש מי שחילקו בין תינוק שנולד טריפה, שאם חי ליום שלושים ואחד, אביו חייב בפדיונו, לבין תינוק שנעשה טריפה לאחר לידתו, שאביו פטור מפדיון⁵⁰.

תינוק שנמצא עדיין בבית חולים ביום הפדיון, והכהן מנוע מלהיכנס לבית החולים בגלל טומאת מת, יערכו את הפדיון בזמנו שלא בנוכחות הבן⁴⁴.

יש מי שכתב, שתינוק שנולד טריפה, וניתחוהו הרופאים ורפאוהו בתוך שלושים יום, כך שבהגיע יום הפדיון הוא יצא

בכור שנולד נפל, היינו שנולד קודם זמנו, ואינו יכול להתקיים⁴⁵, גם אם הוא

118. [47] וראה לעיל הע' 41-42. [48] בעניין הגדרת אדם טריפה – ראה ע' טרפה. [49] ב"ק יא ב, וראה שם מחלוקת רש"י ותוס'; רמב"ם בכורים יא יז; טושו"ע יו"ד שה יב. וראה חי' הגרי"ז ח"ה עניינים שונים, עמ' 83, שהטריפה פטור מפדיון משום שאינו שלם. [50] מאירי ב"ק יא ב, בשם גדולי קדמונינו; ס' ההשלמה, ב"ק שם אות ט; צפנת פענח על הרמב"ם הל' מתנות עניים, עמ' 118; קובץ על יד על רמב"ם ביכורים יא יז. ולפי זה קשה מה שהובא בנשמת אברהם ח"ד חיו"ד סי' שה סק"א בשם הגרש"ז אויערבאך, והגר"ש אלישיב, ביחס לתינוק שנולד עם מום קשה, שבדרך הטבע היה מת בתוך שלושים יום, אבל בגלל טיפול רפואי חדיש ומתוחכם נשאר בחיים יותר משלושים יום, ומת לאחר שלושים יום שאביו פטור מפדיון, ולכאורה היינו דווקא אם המום נוצר לאחר שנולד, אבל לא כאשר המום היה מלידה, או שמא מדובר במומים כאלו שאין כל חזקת חיים לוולד, ולא מדין טריפה, וי"ל.

ח"א סי' עה. [42] הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' שה סק"ב, ובס' אוצר פדיון הבן פ"ג הע' לב; הגר"ש ואזנר, הובאו דבריו בס' פדיון הבן כהלכתו, עמ' תמט; שו"ת מעשה חושב ח"ד סי' מ; שו"ת יביע אומר ח"ט חיו"ד סי' לו. וראה באריכות בע' ילוד הע' 335 ואילך, מה ששייך לנידוננו. וראה עוד מאמרו של הרב נ. גוטל, אור המזרח, קלג, עמ' 121 ואילך, שאפילו בתינוק שכלו חודשיו יש להמתין שלושים יום אחרי שיצא מהאינקובטור, עיי"ש בשם כמה פוסקים. ומאידך ראה מאמרו של הרב נ.א. רבינוביץ, הדרום לה ניסן תשל"ב עמ' 125, שחייב בפדיון מיד כשיצא מהאינקובטור, אם כבר עברו שלושים יום מלידתו. וראה עוד בנידון בשו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' של, וח"ד סי' רמג; ילקוט יוסף, שובע שמחות ח"ב סי' שה סקכ"ד. [43] חו"א יו"ד סי' קפו. [44] ילקוט יוסף, שובע שמחות ח"ב הל' פדיון הבן, סי' שה סקי"א. [45] בהגדרת נפל – ראה בע' ילוד. [46] צפנת פענח על הרמב"ם מתנות עניים עמ'

מגדר טריפה, יש לפדותו בכרכה⁵¹. ואם ביום שלושים הוא עדיין טריפה, אלא שהרופאים אומרים שכעבור כמה חודשים ניתן לתקן את המום המטריף, והוא יירפא, יש מי שכתב, שעדיף לחכות עד אחרי הניתוח, ואז לפדותו בכרכה⁵².

תינוק שהוא טריפה לאחר לידה, ובתוך שלושים יום – יש אומרים, שגם אם יכול לחיות חיים שלימים וקיימים, הרי הוא פטור לעולם מפדיון הבן⁵³. לשיטה זו, תינוק שתחב לו הרופא מחט ללבו לצורך רפואתו, או שניתח והוא במעיו, אף על פי שכבר נתרפא ביום השלושים לחייו, פטור מפדיון הבן, ומכל מקום יפדוהו בלא ברכה, ובמתנה על מנת להחזיר⁵⁴; ויש אומרים, שפדיון הבן לא תלוי בעצם ההגדרה של טריפה, אלא תלוי אם יכול לחיות במצבו הנתון, ולכן אפילו וודאי טריפה, אם יכול לחיות, הרי הוא חייב בפדיון הבן⁵⁵. לשיטה זו, תינוק שתחבו לו מחט בלבו ונתרפא, או שעשו לו ניתוח במעיו והבריא, יש לפדותו בכרכה⁵⁶.

בכור שהוא טומטום⁵⁷ – פטור מפדיון הבן, מפני שהטומטום ספק נקבה הוא, והמוציא מחברו עליו הראיה⁵⁸.

אם נקרע ונמצא זכר, אם נקרע קודם שלושים יום, אביו חייב בפדיונו, ואם נקרע לאחר שלושים יום, האב פטור, אבל הבן חייב לפדות עצמו כשיגדיל⁵⁹. שאלה זו תלויה אם טומטום הוא ספק זכר ספק נקבה, או אם טומטום הוא בריה בפני עצמה⁶⁰.

בדין בכור שהוא אנדרוגינוס – ראה ערך אנדרוגינוס.

מת הבכור – מת הבכור בתוך שלושים יום, ואפילו ביום שלושים ללידתו, ואפילו היה ידוע שכלו לו חודשיו, וכן אם נהרג הבכור בתוך שלושים, בכל אלו פטור האב מפדיון הבן⁶¹.

מת הבכור לאחר שלושים יום, האב

[51] שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקעה.
 [52] שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' של.
 [53] רא"ש ב"ק שם סי' יב; ש"ך יו"ד שם סקט"ז;
 חכמת אדם קנ"א. ואם הוא ספק טריפה – כתב בש"ך שם, שאם חי י"ב חודש, יצא מכלל ספק טריפה וחייב, אבל ביד אברהם יו"ד שם כתב, שגם לאחר י"ב חודש, פטור מפדיון הבן.
 [54] שו"ת באר משה ח"ח סי' קכ"א; שו"ת שו"ת מנחת יצחק ח"ז סי' צט. [55] הגה' יד שאול על הש"ך יו"ד סי' שה סקט"ז, ובהסכמתו לשו"ת שבות יעקב; יעב"ץ, מגדול עז, דיני פדיון הבן ברכת הורי פלג א אות ל (וראה בנשמת אברהם חיו"ד סי' שה סק"ג, מה שהביא להקשות על היעב"ץ בשם הגרש"ז אויערבאך); הנ"ל, סדור

בית יעקב הל' פדיון בכור אות ו; כלי חמדה עה"ת פר' במדבר סוף אות ב. [56] שו"ת צ"ץ אליעזר חט"ז סי' לב; הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' שה סק"ג. וראה עוד תשובות והנהגות ח"ב סי' תקעה. וראה עוד ביני טריפה ופדיון הבן בע' טרפה הע' 61 ואילך.
 [57] ראה בע' טומטום הע' 53. [58] מנ"ח מ' שצב; אור שמח בכורים פי"א. וראה עוד בדין פדיון הבן בטומטום בס' אות ברית סי' רסב סק"ד; שו"ת יהודה יעלה חיו"ד סוסי' רסה. [59] אות ברית שם; ליקוטי פנחס סק"י ד"ה ואם.
 [60] אור שמח שם. וראה עוד בפסקי הלכות יד דוד אישות פ"ב הכ"ה. [61] בכורות מט א; רמב"ם בכורים יא יז; טוש"ע יו"ד שה יב.

חייב לפדותו⁶², משום שהחויב הוא מצד שכבר נשתעבדו נכסי האב למצווה זו עוד בחיי הבן, ולא משום שהחויב חל לאחר מיתתו⁶³. לעניין זה אין מחשבים את שלושים הימים מעת לעת, אלא שביום השלושים ואחד בבוקר חייב בפדיון, גם אם לא נשלמו השעות מעת לידתו⁶⁴.

לכהן: "בני בכורי שילדה לי אשתי מת ושבק חיים לכל ישראל, הילך חמש סלעים שנתחייבתי ליתן לכהן בפדיונו"⁷¹, והכהן נוטל את כסף הפדיון, ואומר: "כסף זה בפדיון בנך בכורך שבקבר", ומברך את האב (ולא את הבן), ואומר שהשם יברכהו ויקיים בו מקראות של ברכה⁷².

פדיון הבכור המת צריך להיות קודם הקבורה, אבל אם כבר קברוהו, לא נפטר האב מחיוב הפדיון⁷³.

האב רשאי לעשות סעודה לכבוד פדיון בכורו המת לאחר שבעת ימי האבלות, וסעודה זו היא סעודת מצווה⁷⁴, ומכל מקום יפדה את הבן הנפטר מיד, אף על פי שאת הסעודה יעבד עד אחרי שבעת ימי האבלות⁷⁵.

3. תינוק הבא אחרי וולדות שונים

הבא אחר נפלים, היינו שהאם הפילה נפל, בין שנולד חי ובין שנולד מת⁷⁶, ואחר כך נולד בן זכר בר-קיימא, הבא

חלה הבכור – אם חלה בתוך שלושים יום, או שהיה גוסס, או שאמדוהו למיתה, או שהוציאוהו להורג, וחי לאחר שלושים יום – יש אומרים, שחייב אביו בפדיון הבן⁶⁵; ויש אומרים, שהוא פטור מפדיון, ויפדוהו בלא ברכה, ובמתנה על מנת להחזיר⁶⁶.

פדיון בכור לאחר מותו – כאשר פודים בכור לאחר מותו, יברך האב על "על פדיון בכורי ישראל"⁶⁷, היינו שלא יברך "על פדיון הבן", או "על פדיון בכור", שלשון זו משמע שהבכור עדיין חי. ולעניין ברכת שהחיינו נחלקו הפוסקים – יש אומרים שיברך⁶⁸; יש שהסתפקו אם יברך⁶⁹; ויש שהכריעו שלא יברך⁷⁰. וכשפודה את הבכור המת אומר

קודמת, וצ"ע); שו"ת מהרי"א הלוי ח"א סי' לח; שו"ת אבן יקרה חיו"ד סי' נג. וראה בלקוטי פנחס סקע"א. [67] המאירי פסחים קכא ב. [68] יש"ש קידושין פ"א סי' נד, בשם הר"ן. [69] תוס' בכורות מט א ד"ה לאחר; רא"ש בכורות שם. [70] מהרי"ק שורש מט אות ב; רמ"א יו"ד שם; ערוה"ש שם מז. וראה עוד בש"ך שם סק"ז. [71] סדר פדיון הבן למהרי"ל, בהגהות והוספות שם. [72] ראה מאירי פסחים קכא ב. [73] שו"ת הרדב"ז מכת"י סי' קפז. [74] יש"ש קידושין פ"א סי' נד. [75] אות ברית סק"ח. [76] ראה ביאור הגר"א יו"ד סי' שה סקל"ט; שו"ת פנים מאירות ח"א סי' ז.

[62] בכורות מט א, מחלוקת; רמב"ם וטושו"ע שם. [63] ברכת שמואל, קידושין סי' יח. [64] שו"ת רעק"א מהדו"ת סי' כב. [65] יש"ש ב"ק פ"א סי' ל; מגדל עוז דיני פדיון הבן ברכת הורי פלג ג אות כב; שו"ת שערי דעה ח"א סי' עא; שו"ת טושו"ד מהדו"ג ח"ב סי' קכט. וראה חי' רעק"א יו"ד סי' שה סי"ב, שהסתפק בגוסס בידי אדם. וראה דברי הגרש"ז אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' שה סוסק"ג. וראה בשו"ת שבות יעקב ח"ב סי' פב, שחילק בין יוצא ליהרג בדיני ישראל, ליוצא ליהרג בדיני הגויים. [66] שו"ת האלף לך שלמה חיו"ד סי' רפה (ולכאורה סותר דבריו משו"ת טושו"ד בהע'

אחריו אינו בכור לפדיון, מכיוון שהנפל כבר פטר את הרחם.

דין זה הוא דווקא בנפל כזה שאמו טמאת לידה⁷⁷, אבל אם הפילה נפל שאין אמו טמאת לידה, הבא אחריו חייב בפדיון. לפיכך, המפלת שפיר מלא מים, מלא דם, או מלא גוונים, או המפלת כמין דגים וחגבים שקצים ורמשים, או המפלת לפני ארבעים יום להריון, הבא אחריהם חייב בפדיון⁷⁸. וכן שפיר שאין איבריו מרוקמים, אינו פוטר את הבא אחריו⁷⁹. והוא-הדין באשה שהפילה וולד שגולגולתו אטומה⁸⁰, שכיוון שאינה טמאת לידה, הבא אחריו חייב בפדיון⁸¹.

לעומת אלו, המפלת חתיכת בשר בצורת סנדל⁸², או שליא, או שפיר מרוקם, היינו שיש בנפל צורת אדם, הבא אחריהם אינו בכור לפדיון⁸³. המפלת כמין

בהמה חיה ועוף, כיוון שאין בו מצורת אדם, הבא אחריו הוא בכור לפדיון⁸⁴. ואף בזמן הזה, למרות שאין אנו בקיאים בצורת נפלים לעניין טומאת לידה⁸⁵, היינו דווקא משום חומרת איסור נידה, אבל מכל מקום אין לפטור הבא אחריהם מפדיון הבן, שהוא חיוב ממוץ⁸⁶. ואם יש ספק בצורת הוולד אם הוא מאילו הגורמים לטומאת לידה אם לאו, הבא אחריו חייב בפדיון, שיש להעמיד האשה על חזקתה שעדיין לא נפטר רחמה⁸⁷.

הפילה נפל שיש ספק אם נתרקמו איבריו — יש אומרים, שמעמידים אשה על חזקתה שלא נפתח רחמה, והנפל בחזקת שלא נתרקמו איבריו, ולפיכך הבא אחריו הוא בכור לפדיון⁸⁸. ולשיטה זו לעניין ברכה על הפדיון — יש הסוברים שיפדוהו בברכה, ויש הסוברים שאמנם מעיקר הדין חייב בפדיון, אבל יפדוהו

[77] ראה בע' הפלה הע' 31 ואילך.
 [78] בכורות מו א; רמב"ם בכורים יא יד; טוש"ע יו"ד שה כב-כג. [79] בכורות שם, מחלוקת; טוש"ע שם כב. וראה כנה"ג שם, ושו"ת בית יצחק חו"ד ח"ב סי' קכט אות ב, בשיטת הרמב"ם על פי איסורי ביאה י ח (לעניין טומאת לידה). [80] היינו anencephalus. ראה ע' הפלה הע' 282 ואילך. [81] שו"ת חכם צבי סי' עז ד"ה ומד. [82] ראה בעניין סנדל בערוך לנר נידה כו א ד"ה ולד; רש"ש בכורות מו א. [83] מהרי"ק שורש קיג; רמ"א שם. וראה להלן הע' 95 ואילך. [84] בכורות שם; טוש"ע שם. [85] ראה בע' הפלה הע' 25 ואילך. [86] כנה"ג שם; מהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ח סוף אות ס. [87] כנה"ג שם. [88] מהרי"ק שורש קמב (הובאו דבריו בב"י בדק הבית סי' שה; דרכי משה יו"ד סי' שה אות יג); רמ"א יו"ד שה כג; כנה"ג בהגה"ט שם אות כו; שו"ת מהרי" קצבי סי' ה;

שו"ת דרכי נועם חו"ד סי' יג; שו"ת נובי"ת חו"ד סי' קפח; שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' מט, ובמגדל עוז פלג א אות כה; שו"ת הגר"ש איגר חו"ד סי' מא (ומשמע שם, שכן היתה גם דעת אביו הגר"ע"א); שו"ת חיים שאל ח"ב סי' יז (וכתב שם, שכך נהגו בתוככי ירושלים, שכל שאין היכר של ריקום איברים בחתיכת הבשר שהפילה, עושים פדיון לבן הבא אחריו ובברכה); שו"ת שער המים סי' ג; שו"ת נשמת כל חי סי' סג; שו"ת ראש משביר חו"ד סי' כא; שו"ת תעלומות לב ח"ג ד' צט ע"ג; שו"ת ערוגת הבושם חו"ד סי' רלו; שו"ת ישמח לבב חו"ד סי' מד; ערוה"ש יו"ד שה סו; שו"ת שואל ונשאל חו"ד סי' קכח. ובשיטת השאילתות יש סתירה — ראה שאילתא קב לעומת קעת, וראה בהעמק שאלה שם. וראה להלן, שיש שהביאו את שיטת המהרי"ק וסיעתו דווקא כאשר הוא ודאי ללא ריקום איברים, ויש שהבינו את שיטתו גם בספק.

אחריו חייב בפדיון, ואפילו בזמן הזה, אף שאין אנו בקיאים בריקום איברים, היינו דווקא לעניין חומרת איסור נידה, אבל לא לעניין פדיון הבן; אבל אם לא בדקו את הנפל, או בדקו והיה ספק אם היה בו ריקום איברים אם לאו, הבא אחריו פטור מפדיון, והרוצה להחמיר יפדהו בלא ברכה על הפדיון, וללא ברכת שהחיינו, ועל מנת להחזיר את דמי הפדיון⁹⁴.

קביעת ריקום איברים — יש אומרים,
שבדיקה זו צריכה להיעשות דווקא על ידי חכמים ובקיאים בעניין, ובכלל זה גם נשים חכמניות ובקיות⁹⁵, ויש שהצריכו

בלא ברכה⁸⁹. ולעניין ברכת שהחיינו — יברך הכהן, ויוציא את אבי הבן⁹⁰; ויש מי שכתב, שעדיף לברך שהחיינו על פרי חדש או על בגד חדש, אך אין צורך לטרוח על כך⁹¹; ויש אומרים, שרוב המפילות וולד מרוקם הן מפילות, ויש כאן רוב נגד חזקה, ואין להוציא ממון מספק, ולפיכך פטור מפדיון⁹². ולשיטה זו — יש הסוברים שאמנם מעיקר הדין הבא אחריו פטור מפדיון, אבל הרוצה להחמיר, יפדה בלא ברכה⁹³.

יש מי שכתבו, שדווקא אם בדקו את הנפל, וראו שאין בו ריקום איברים, הבא

סי' כד; שו"ת מהרי"א הלוי סי' קכא; שו"ת ישועות מלכו חיו"ד סי' ס; שו"ת נודע בשערים מהדו"ת חיו"ד סי' טו. [93] שו"ת חכ"צ שם; שו"ת טוטו"ד מהדו"ג ח"ב חיו"ד סי' קלג; שו"ת מהרי"ם פאדווא סי' א, בשם המלבי"ם; שו"ת עמק שאלה חיו"ד סי' פא; שו"ת משיב הלכה ח"א סי' קסט; שו"ת לבושי מרדכי מהדו"ק חיו"ד סי' רה; חכמת אדם קנ"כ. וראה באריכות רשימת הפוסקים שדנו בשאלת ריקום איברים והבא אחריו לעניין פדיון בס' אוצר פדיון הבן פ"א הע' יח. [94] שו"ת מהר"ש איגר חיו"ד סי' מא; שו"ת בנין עולם חיו"ד סי' נח; שו"ת דברי חיים חיו"ד סי' נב; שו"ת לחם שערים סי' ע; שו"ת יד הלוי חיו"ד סי' קצב; שו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' כ; שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כו; תשובות והנהגות ח"ב סי' תקעא. לשיטה זו אין מחלוקת עקרונית בין המהרי"ק וסיעתו לבין החכ"צ וסיעתו. אמנם יש מהפוסקים שהיבבו הבא אחריו בפדיון גם בספק ריקום של הראשון — ראה שו"ת נוב"י שם; שו"ת כתב סופר חיו"ד סי' קמט; שו"ת דרכי נועם סי' יג; תפארת למשה על יו"ד סי' שה. [95] שו"ת חכ"צ שם; שו"ת שבות יעקב ח"א סי' פג; הגה' אמרי ברוך יו"ד סי' שה; הגה' יד שאול שם; שו"ת אבני נזר שם.

[89] שו"ת דרכי נועם שם; שו"ת שאילת יעבץ שם; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' רצט; תפארת למשה על שו"ע יו"ד סי' שה; שו"ת תשובה מאהבה ח"א סי' יח; שו"ת בנין עולם חיו"ד סי' נח; שו"ת כתב סופר חיו"ד סי' קמט; שו"ת בית יצחק חיו"ד ח"ב סי' קכט; שו"ת דברי מלכיאל ח"ו סי' כ; שו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' קיא; שו"ת שאילת משה חיו"ד סי' נא. וראה באריכות במחלוקת הגר"ש משאש בתחומין, ו, תשמ"ה, עמ' 85 ואילך ובספרו שו"ת שמש ומגן חיו"ד סי' ה, והגר"ע יוסף, שו"ת יביע אומר ח"ו חיו"ד סי' כו. [90] שו"ת דברי חיים חיו"ד סי' קיג; שו"ת אבני נזר חיו"ד סי' שצז; שו"ת אבני צדק חיו"ד סי' קכו. [91] שו"ת זכר שמחה סי' קמו. [92] שו"ת חכם צבי סי' קד; שו"ת שבות יעקב ח"א סי' פג; מהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ח סוף אות ס; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' קצט (אם כי הסיק מעיקר הדין כדעת המהרי"ק, עיי"ש); שו"ת דברי חיים ח"ב חיו"ד סי' קיג; שו"ת תשובה מאהבה סי' יח; שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שה; שו"ת עמק שאלה חיו"ד סי' פא; שו"ת יהודה יעלה חאב"ה ע"ז סי' רסד אות ב; הגה' ברוך טעם יו"ד סי' שה; הגה' יד שאול יו"ד סי' שה; שו"ת אבני נזר חיו"ד סי' שצז-שצח; שו"ת בית דוד (טעביל)

גם לשאול מורה הוראה ביחס לאופן הבדיקה והתאמתה לגדרי ההלכה⁹⁶; ויש מי שכתב, שדווקא בעדות נשים נחלקו הפוסקים, אבל בעדות רופא מומחה אולי יודו כולם שיכול לברך בשם ומלכות⁹⁷; ויש הסבורים, שאין צורך בבקיאם דווקא, או במורי הוראה, אלא שהריקום צריך להיות דבר הניכר לעין, ואף הנשים נאמנות על כך, ואפילו אשתו⁹⁸.

אם הפילה בתוך ארבעים יום, לכל הדעות נחשב עובר זה בוודאות כנפל שלא היה בו ריקום איברים, שהרי התלמוד מתייחס אליו כמים סתם⁹⁹, ולפיכך הבא אחריו חייב בפדיון¹⁰⁰. ומאידך, אם הפילה אחרי שכבר הוכר עובר, היינו אחרי שלושה חדשי הריון¹⁰¹, לכל הדעות נחשב עובר זה כנפל שהיה בו ריקום איברים, והבא אחריו פטור מפדיון¹⁰², אם כי גם בנפל לאחר חודשי הריון מתקדם יכול להיות שלא

בזמננו שאפשר לברר את מצבו של העובר ברחם אמו על ידי מכשירי על-שמע¹⁰⁴, ולבדוק אם יש ריקום איברים, יכולים לסמוך על בדיקה זו גם קודם שלושה חודשי הריון, והבא אחריו פטור מפדיון¹⁰⁵. וכן להיפך, אם בדיקת על-שמע הדגימה ששק השפיר ריק, ואין בו עובר, אף אם הפילה לאחר ארבעים יום, פודים את הבא אחריו בברכה¹⁰⁶. כך שמחלוקת הפוסקים היא בעיקר ביחס לעובר שנפל בין יום ארבעים להריון לבין שלושה חודשי הריון.

יש מי שכתב, שאם נולד עובר לאחר ארבעים יום כשהוא ממוסמס לגמרי וללא

[96] בית מאיר על יו"ד סי' שה. [97] שו"ת באר משה ח"ח סי' רנ. אלא שמכל מקום סיים, שיברך האב את הברכות בלא שם ומלכות. [98] מהרי"ק שורש קמב; רמ"א יו"ד שה כג; שו"ת מהרי"ק קצבי סי' ה; שו"ת נובי"ת חיו"ד סי' קפח; שו"ת שאילת יעבץ ח"א סי' עט; שו"ת מהר"ש איגר חיו"ד סי' מא; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' רצט; שו"ת יביע אומר שם. [99] יבמות סט ב. [100] שו"ת ישכיל עבדי ח"ח חיו"ד סי' לו אות ב; הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' שה סק"ד. וראה בס' פדיון הבן כהלכתו פ"ב הע' 23, שכתב בשם הגרמ"א פריינד, שגם בזמננו, אף שאין אנו בקיאים בימי עיבורה לקבוע ארבעים יום (כמבואר בתוס' שבת קלה א ד"ה בן, ובסדרי טהרה יו"ד סי' קצד סק"ז). אך לענין פדיון הבן אפשר לסמוך שאין ריקום איברים, ולפדות הבא אחריו בברכה, עיי"ש. ואם יש ספק אם נולד ביום

ארבעים או קצת אחריו – כתב בשו"ת קול מבשר ח"ב סי' ו שחייב בפדיון, אך לא יברך בשם ומלכות. [101] בענין גדרי "הוכר עובר" – ראה בע' הריון הע' 118 ואילך. [102] שו"ת נובי"ת חיו"ד סי' קפח; שו"ת חת"ס חיו"ד סי' רצט; שו"ת מהר"ם שיק חיו"ד סי' שה. [103] הגר"ש אויערבאך והגר"ש ואזנר, הובאו דבריהם בס' אוצר פדיון הבן, פ"א הע' יט; שו"ת תשובות והנהגות ח"ב סי' תקעא. וראה בשו"ת טו"ט מהדו"ג ח"ב סי' קלג, ושו"ת שערי צדק חיו"ד סי' קעו, ושו"ת חלקת יעקב ח"ב סי' קיא – שדנו בנפלים לאחר שלושה חודשי הריון, ומכל מקום פטרו הבא אחריהם מפדיון. [104] ultrasound. [105] הגר"ש אויערבאך, הובאו דבריו בס' אוצר פדיון הבן, פ"א הע' יט; הגר"ש ואזנר, הובאו דבריו בס' פדיון הבן כהלכתו, פ"ב הע' 38. [106] שו"ת מעשה חושב ח"ד סי' מ, אות ד.

ויקום איברים, אף שהרופאים אומרים שהוא היה מרוקם איברים אלא שנשתהה ברחם ונתמסמס עד שנולד, אין שומעים להם, ויש להחשיב העובר הזה כמי שלא נתרקמו איבריו, ולכן הבא אחריו פודים בברכה¹⁰⁷.

חזרה בתשובה והפלה קודמת – מי שהפילה וולד לאחר ריקום איברים בעת שחייתה חיים חילוניים, ואחר כך חזרה בתשובה, ונישאה וילדה בן – יש אומרים, שאינה מחוייבת לגלות לבעלה על ההפלה, ואף שמצד הדין אין הבעל מחוייב בפדיון הבן, מכל מקום נדחה חשד גזל ועניין הברכה שלא לצורך, כדי לשמור על שלום בית, וכדי למנוע בושה משום כבוד הבריות, ודבר זה מותר הן לאשה עצמה, והן לאחרים היודעים על כך, ובלבד שאין הבעל עצמו יודע על כך, שאז אסור לו לברך לשווא¹⁰⁸; ויש מי שכתב, שמחוייבת לגלות לבעלה, כדי למנוע ברכה לבטלה, גם אם ייפגע על ידי זה שלום הבית¹⁰⁹.

וולד חי הבא אחרי נפל שאינו בר-קיימא וגם נולד בניתוח קיסרי – יש אומרים, שהשני נחשב ככחור לענין פדיון הבן¹¹³; ויש אומרים, שהשני פטור מפדיון הבן, ויפדוהו מספק בלא ברכה, ובמתנה על מנת להחזיר¹¹⁴.

הריון מחוץ לרחם – מי שנתיעברה מחוץ לרחם, בשחלות או בחצוצרות, והוציאו את הוולד, ואחר כך ילדה בן, הרי השני הוא בכור וחייב בפדיון הבן, ואפילו הגיע הראשון לריקום איברים, שאין הראשון בגדר פטר רחם, ואפילו אם הוציאוהו דרך הרחם, אין זה וולד שעומד לריקום מלא, אלא הוא מעיקרו עומד

רעק"א על ט"ז יו"ד סי' שה סק"ב; סדרי טהרה על מס' נידה ד' כו; שו"ת הר צבי חיו"ד סי' רמט. והיינו, שדווקא יוצא דופן בן קיימא, או נפל שאינו בר-קיימא שנולד בדרך רגילה פוטרים את הבא אחריהם, אבל אם מצטרפים שני הדברים, גם נפל וגם יוצא דופן, אינו פוטר את הבא אחריו. [114] מהרש"א נידה כו א; סדרי טהרה יו"ד סי' קצד סק"ב (וסותר לחידושויו על נידה – ראה הע' קודמת); חי' הרי"ם על יו"ד סי' שה סכ"ד; שו"ת מנחת יצחק ח"ד סי' נ (ובוודאי אם הראשון חי זמן קצר ואחר מת, עיי"ש); ילקוט יוסף שובע שמחות ח"ב סי' שה סק"ט. וראה עוד בחדרי דעה יו"ד סי' שה סע' כד; נמוקי רי"ב שם בט"ז סק"ב. וראה במהרי"ט אלגאזי בכורות פ"ב אות כד, שנשאר בספק בדין זה, אם כי דן בנקיבה נפל שיצאה דרך הדופן, ולא ברור אם מסתפק גם

[107] שו"ת תשובות והנהגות ח"ג סי' שלא. [108] שו"ת מהרש"ג ח"ג סי' סה; שו"ת רב פעלים ח"א חאבהע"ז סי' ב; שו"ת לחם שלמה חיו"ד ח"ב סי' נג; שו"ת באר משה ח"ח סי' רלו; שו"ת בנין אב ח"ב סי' נד-נה; שו"ת יביע אומר ח"ח חיו"ד סי' לב. [109] הגרי"ש אלישיב, מוריה, אלול תשנ"ח, גליון א-ב (רנ"ד). [110] בכורות מו א; רמב"ם בכורים יא טו; טושו"ע יו"ד שה כב-כג. [111] רמב"ם איסורי ביאה י ו; טושו"ע יו"ד קצד י (לענין טומאת לידה). וראה מהרי"ט אלגאזי שם אות סג. וראה עוד בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' ז; ביאור הגר"א יו"ד סי' שה סק"ל"ח. [112] רש"י בכורות מו א ד"ה מחותך; ר"י קורקוס על רמב"ם בכורים יא טו. וראה מהרי"ט אלגאזי שם. וראה נידה כט א, שעניין זה הוא מחלוקת אמוראים. [113] חי'

להפסד¹¹⁵.

4. בכור בתאומים

הגדרת הבכור בלידת תאומים – מי שהוציא ראשו תחילה הוא הבכור, אף אם הכניס ראשו, והשני נולד בסופו של התהליך ראשון, אבל אם עדיין לא הוציא רוב ראשו, והשני נולד קודם, השני הוא הבכור לפדיון¹¹⁶.

אם המיילדת מעידה על זכר מסויים שנולד ראשון מתאומים, הרי היא נאמנת¹¹⁷.

כשאין ידוע מי ראשון – מי שביכרה וילדה תאומים, זכר ונקבה, ולא ידוע מי מהם יצא ראשון, אין חיוב פדיון, שמא הנקבה יצאה ראשונה, ובספק ממון הכהן המוציא חייב להביא ראיה; וכן מי שביכרה וילדה שני זכרים, ולא ידוע מי יצא ראשון, ומת אחד מהם בתוך שלושים יום, אין פודים, שמא הבכור הוא שמת, והמוציא מחברו עליו הראיה, ובמקרה זה

גם האב וגם הבן עצמו פטורים מפדיון¹¹⁸; וכן בתאומים שנולד הראשון נפל, הבא אחריו אינו חייב בפדיון¹¹⁹. וכן אם נולדו שני זכרים ונקבה, ואין ידוע מי נולד ראשון, אין חיוב פדיון, שמא הנקבה יצאה ראשונה, ובספק ממון הכהן המוציא חייב להביא ראיה¹²⁰; אבל אם שני הזכרים קיימים, חייב לפדות מן הכהן אחד מהם, אף על פי שאין ידוע איזה מהם הוא הבכור¹²¹.

נפל וחי – נפל בן שמונה חדשים שיצא חי¹²², או בן תשעה חדשים אפילו יצא מת, אם יצא ראשו וחזר, ואחר כך נולד אחיו, אין השני חייב בפדיון הבן¹²³. אבל בן שמונה מת שיצא ראשו – יש אומרים, שהשני חייב בפדיון הבן¹²⁴; ויש אומרים, שאין לחלק בין אם יצא חי או מת¹²⁵.

בכורות משתי נשים – שתי נשים של שני אנשים, שכל אחת מהן ילדה לראשונה בן זכר, ונתערבו הבנים, שניהם

בזכר באותם תנאים. [115] שו"ת שבט הלוי ח"ח סי' רלט; הגר"י נויבירט, הובאו דבריו בנשמת אברהם חיו"ד סי' שה סק"ה. וראה שו"ת משנה הלכות ח"ז סי' קצט. [116] טושו"ע שם כב. וראה לעיל הע' 9-10, בענין הגדרת הלידה. [117] ערוה"ש יו"ד שה סו. וראה בע' לדה הע' 82 ואילך. [118] רש"י בכורות מח א ד"ה האב. [119] טושו"ע יו"ד שה כב. וראה באריכות במהרי"ט אלגאזי בכורות ריש פ"ח אות ס. והוא כדן הבא אחר נפלים – ראה לעיל הע' 76 ואילך. ולבאורה יש להקשות, שהשני פטור ממילא כי גם הוא נפל, אלא אם כן היה רווח גדול בין לידת הראשון לשני, והוא דבר לא מצוי, וי"ל. [120] שו"ת ישכיל עבדי ח"ה חיו"ד סי'

כו אות ח. וראה ילקוט יוסף שובע שמחות ח"ב סי' שה סקב"ט. [121] בכורות מח א; רמב"ם בכורים יא כ; טושו"ע יו"ד שה כה. וראה שם, עוד חילוקי מצבים של לידות שונות לנשים שונות. וראה משל"מ ביכורים יא כ-ל – סיכום המצבים השונים. [122] בדין בן ח' ראה בע' ילוד הע' 152 ואילך. [123] בכורות מו א, מחלוקת; רמב"ם בכורים יא יד; טושו"ע יו"ד שה כב-כג. [124] טושו"ע שם. וראה הגה' רעק"א שם; סדרי טהרה יו"ד סי' קצד סקב"ג. [125] ביאור הגר"א יו"ד שם סקל"ט. וראה עוד בשו"ת פנים מאירות ח"א סי' ז; הגה' רעק"א יו"ד שה כג; שו"ת בנין ציון ח"א סי' קו, וסי' קל; ערוה"ש יו"ד שה סד. וראה עוד בע' השתנות

חייבים בפדיון¹²⁶. ואם אחת מהן כבר ילדה קודם, ורק אחת ביכרה, בעלה של המבכירה חייב בפדיון, והשני – פטור¹²⁷.

תאומי סיאם¹²⁸ נולדים בימינו תמיד בניתוח קיסרי, ולפיכך אין פודים אותם¹²⁹.

5. דינים הנוגעים לאב

אב אילם, ששומע ואינו מדבר – חייב לפדות את בנו, ואחר יברך במקומו את ברכת הפדיון¹³⁰. ולעניין ברכת שהחיינו – יש מי שכתב, שעדיף שאחר יקה פרי חדש או בגד חדש, ויברך שהחיינו במקום האב¹³¹; ויש מי שכתב, שהכהן יברך שהחיינו¹³².

דין פדיון הבן באב חרש – ראה ערך חרש.

גוסס או שוטה – אב שמינה שליח לפדות את בנו, וכשהגיע זמן הפדיון היה האב גוסס או שנשתטה – יש אומרים, שעדיין שליחותו עליו, ויכול השליח

לפדות את הבן; ויש אומרים, שבטלה השליחות, ואינו יכול לפדותו¹³³.

אב מאמץ – המאמץ תינוק, אם ברור שהוא בכור לאמו הביולוגית, וברור שלא נפדה, יש מי שכתב, שהאב המאמץ חייב לפדותו בכרחה, אפילו אם יש ספקות כגון שמא הפילה אמו ילד קודם, או שמא האם בת כהן או בת לוי¹³⁴.

6. דינים הנוגעים לכהן

כהן בעל מום – מותר לפדות אצלו בכור¹³⁵.

כהן סומא – מותר לפדות את הבכור¹³⁶.

כהן שהוא פצוע דכא או כרות שפכה – יש אומרים, שמותר לפדות אצלו את הבכור¹³⁷; ויש אומרים, שאין פודים אצלו, ומכל מקום בספק פצוע דכא מותר לפדות¹³⁸.

כהן שהוא טומטום או אנדרוגינוס –

שלושים על מנת שיחול הפדיון לאחר שלושים, וכשהגיע זמן הפדיון נשתטה האב, או שהיה גוסס – אם הבן פדוי או לא. [134] הרב ש. דוד, תחומין, כא, תשס"א, עמ' 392 ואילך. [135] ליקוטי פנחס סק"י. וראה להלן במומים מיוחדים. [136] ראה ע' ענר הע' 314. [137] מנ"ח מ' תקו. וראה דרכ"ת סי' סא סקל"ו. [138] שו"ת חלקת יואב מהדו"ק האבהע"ז סי' ג. והוא תלוי במחלוקת הח"מ והבית מאיר אבהע"ז סי' ה סק"א, אם כהן שהוא פצוע דכא אין לו כלל קדושת כהונה והוא כור, או שרק נתחלל מקדושת הזיווג. וראה בפרמ"ג או"ח סי' קלה

הטבעים הע' 58 ואילך, תע' ילוד הע' 359 ואילך, שבזמננו אין דנים דין בן ח'. [126] בכורות מח ב; רמב"ם בכורים יא כא; טוש"ע יו"ד שה כט. [127] בכורות שם; רמב"ם; טוש"ע שם לא. [128] ראה ע' תאומים ברקע ההיסטורי וברקע המדעי. [129] נשמת אברהם חיו"ד סוסי' שה. [130] שו"ת חמדת אפרים חיו"ד סי' מה. [131] אוצר פדיון הבן פ"ח סי"ב, והע' מ. [132] שו"ת משנה הלכות ח"ב חיו"ד סי' רלב. [133] ראה ס' פדיון הבן כהלכתו, פ"ז סמ"ה, על פי מחלוקת הרמב"ם גירושין ב טו, והטור אבהע"ז סי' קכא. וראה שם סמ"ז, אם נתן דמי פדיון בתוך

ספק אם אפשר לפדות בכור אצל¹³⁹. בערכים אחרים של האנציקלופדיה.

פּוּרִיּוֹת וְעֵקְרוֹת

ב. רקע מדעי

א. הגדרת המושג

נתונים כלליים

הדרישות הבסיסיות – היכולת להגיע להריון וללידה תלויה בגורמים פיסיולוגיים, אנטומיים, חיסוניים, ופסיכולוגיים מורכבים.

פוריות היא היכולת של האיש והאשה להביא ילדים לעולם. המושג נובע מהשם 'פרי', היינו היכולת לעשות פרי, וזה משותף לבני אדם, לבעלי חיים, ולצמחים.

הגבר צריך כושר יצירה תקין של תאי זרע; אנטומיה תקינה של איברי הרבייה לייצור ולהובלת תאי הזרע; ופעילות מינית תקינה, על מנת להחדיר לנרתיקה של האשה כמות תקינה של תאי זרע תקינים מבחינת התיפקוד, המבנה והתנועתיות.

עקר הוא איש שאין בו כוח ההולדה¹, ועקרה היא אשה שאינה יכולה ללדת². יתכן ששורש המושג 'עקר' הוא שנעקר ונסתלק כוח ההולדה, בין באיש ובין באשה.

מושג הפוריות והעקרות קיים גם בבעלי חיים³.

האשה צריכה מערכת הורמונלית תקינה בציר של בלוטות ההפרשה במוח ובשחלה על מנת לאפשר מחזור תקין, יכולת ביוץ תקינה, ומערכת הורמונלית תומכת תקינה. החצוצרות צריכות להיות פתוחות עם תנועתיות תקינה על מנת לקלוט את הביצית שחרגה מהשחלה, ועל מנת לאפשר מפגש בין הזרע והביצית. על תא הזרע לחדור לתוך הביצית ולהפרות אותה, והעוברון צריך לנוע מן החצוצרה אל הרחם. רירית הרחם צריכה להיות תקינה על מנת לקלוט את העוברון, ולאפשר לו התפתחות תקינה. דבר זה מצריך גם מערכת הורמונלית מתאימה

באופן מושאל משמש המושג 'פוריות' לכוח יצירה רב, המביא תוצאות רבות, והמושג 'עקרות' משמש לדבר שאינו מביא לתוצאות.

הענף ברפואה העוסק בפוריות ועקרות האשה הוא גינקולוגיה⁴, והענפים ברפואה העוסקים בפוריות ועקרות הגבר הם הגינקולוגיה והאורולוגיה⁵.

בערך זה יידונו ההיבטים הרפואיים וההלכתיים הנוגעים לפוריות ולעקרות. חלקים רבים הנוגעים לנושאים אלו נידונו

[4] gynecology. מילה יוונית המורכבת משניים – gyne – אשה; logos = מילה, תורה, היינו תורת האשה. [5] urology. מילה יוונית מורכבת משניים – ouron = שתן; logos =

במשב"ז סק"ח. וראה עוד בס' פדיון הבן כהלכתו פ"ה הע' 29-30. [139] מנ"ח מ' שצב. [1] דברים ז יד. [2] בראשית יא ל; ישעיה נד א. [3] דברים ז יד; ע"ז כב ב ועוד.